

**Здравко Јовановић, „Сигурни њиј вере“:
разрешење конфликџа
у Клименџовој Првој Посланици Коринџанима**

Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду
– Институт за теолошка истраживања, 2019.

172 стр. ; 21 см

ISBN: 978–86–7405–206–8

У драматичном и турбулентном периоду преласка из апостолске и постапостолске епохе (период настанка новозаветних списа) у епоху првих систематичнијих хришћанских писаца (апологетски период), издваја се корпус ранохришћанске књижевности (тзв. дела апостолских ученика) у који спада и *Прва њосланица Коринџанима Св. Клименџа Римског*. Ову посланицу одликује изразита контекстуална условљеност. Наиме, у доба одсуства ауторитета у хришћанским заједницама, тачније, несигурности по питању ко треба да буду ти ауторитети (више нема живих апостола, а још увек нема утврђених еклисијалних структура, нема канона светих списа, а појављују се лажна учења и опасности од прогона), дешава се у Коринту побуна против презвитера, те из Рима аутор Климентове посланице Коринџанима реагује писањем овог списа. Ове посве занимљиве околности које карактеришу овај текст тумачи др Здравко Јовановић, ванредни професор

на катедри за Патрологију Православног богословског факултета Универзитета у Београду, у књизи „Сигурни пут вере“, истражујући изворни контекст настанка ове посланице, уз осврт на њој савремене секуларне моделе друштвеног функционисања и комуникације, са првенственим нагласком на *разрешењу коринџског конфликџа* (што говори и поднаслов књиге).

После уводних разматрања која читаоцу пружају основне податке о Посланици (стр. 7–10), у другом поглављу које носи назив *Прва Клименџова њосланица и коринџска криза* (стр. 11–38), обрађена су питања: ауторства Посланице (11–13), повода за њено настајње (13–19), узрока коринтске кризе (19–30) и основне теме којима се Посланица бави (30–38). Аутор нас подсећа да је Прва Климентова посланица *анониман сџис*, док је предање које је *џриписује* Св. Клименту Римском највероватније засновано на помињању Климента, Павловог сарадника, у Фил 4,3. О писцу

се, међутим, може са сигурношћу рећи да је по начину схватања друштвено-политичког живота био Римљанин и да му је била блиска јелинистичко-јудаистичка традиција (користи Септуагинту). Писац вероватно није епископ Рима (јер у Риму крајем првог века још нема моноепископалног устројства), али је, сасвим могуће, један од старијих и угледнијих чланова те заједнице. Повод писања Посланице јасно је назначен на почетку исте (у питању је *нечасна и њресћујна њобуна*), те Климент (тј. писац Посланице) има намеру да својим писмом подстакне коринтску заједницу да превазиђе овај сукоб, за шта даје и теолошко образложење, позивајући се на апостола Павла који је неколико деценија раније, изазван донекле сличним разлозима, писао своју Прву посланицу Коринћанима. Професор Јовановић се на овом месту осврнуо и на могуће разлоге за интервенцију из Рима (нарочито на тезу Валтера Бауера да је Рим већ у ово време *доминантни центар из кога ће се касније развити „католичанство“*) и нагласио тадашњу *фреквентну комуникацију Рима и Коринћа*. О идентитету изазивача сукоба у Коринту на основу Посланице не можемо закључити готово ништа, јер је њена *реторика њрилаћођена целокујном црквеном сабрању њред којим је њребало да се чини, а мање самим виновницима њереда*. Тако нам ни узрок кризе није са сигурношћу познат. Проф. Јовановић ипак износи и комента-

рише бројне претпоставке по питању потенцијалног узрока: спор носилаца институцијалних облика служења са носиоцима „харизми“, спор хришћана из паганства са онима из јудејства, спор изазван генерацијским јазом, спор око повлачења презвитера по истеку мандата (уколико се прихвати аналогија са римском институцијом *collegia*), гностичка хипотеза итд. Ово поглавље завршава се истицањем основних тема Посланице, нпр: побуна, завист, гордост, самовоља; затим: мир, слога, поредак.

Треће поглавље (стр. 39–46) тиче се појма вере и значења које он има у Првој Климентовој. Аутор истиче да за Климента вера представља *начин животоа у заједници, еџос смирења и њошчињавања, љубави, слоје, мира и њослушности, који су њемељ ауџенџичној хришћанској живљења*. Вера још подразумева *„оно што је на користи свима“*, те цела заједница има обавезу да учествује у избору служитеља и расуђује о (не)достојности њиховог служења.

Климентова посланица Коринћанима је од великог значаја за реконструкцију развоја *институционалних стуркџура* у раној Цркви, те је тема четвртог поглавља књиге о којој говоримо – *џроцес усвајања ових структура у Коринту* (стр. 47–69). Ово поглавље садржи 7 потпоглавља у којима аутор расветљава поменути процес. Најпре наглашава потребу писца посланице да другој (или трећој) генераци-

ји коринтских хришћана објасни зашто су поредак и институционални систем који је за њих датост – заправо *Предање Цркве* (потпоглавље *Поредак у Цркви – од гайџосџи ка разумевању*, стр. 47–49). Затим се осврће на тезу по којој су у раном хришћанству харизматске и институционалне службе биле непомирљиве, а прекретницу у разумевању служби би представљала управо Прва Климентова посланица Коринћанима (док се древније, павловско разумевање служби налази у Павловој 1Кор). Наш аутор закључује, следећи Холмберга, да је основни проблем ове тврдње њена погрешна методолошка претпоставка која занемарује контекст у ком настаје 1Кор и не обазире се на остатак павловског корпуса (потпоглавље *Харизме и институционализовано служење*, стр. 49–52). У потпоглављу *Социолошки контекст и развој еклисијалног служења* (стр. 53–55), аутор нас подсећа да су *теолошке идеје и теорије и социолошки фактори у интеракцији*, као и да је *ова константна актуелна у свим фазама историјског развоја хришћанства, укључујући и модерно доба*. Потом разматра како су институција домаћина „домаће цркве“ или институција *paterfamilias* могле да утичу на развој еклисијалних структура (*Функција управљања у „домаћој цркви“ и развој хришћанских институција*, стр. 55–57). У наредном одељку (*Затова рање римске праксе или образлагање апостолског Предања?*, стр. 57–60),

аутор одбацује могућност коју су заговарали неки истраживачи, по којој Климент Коринћанима предлаже њима страну праксу и теолошке ставове, а који имају порекло у пракси Римске цркве, закључујући да то засигурно не би било учинковито у коринтској заједници (јер се ипак ради о цркви коју је основао апостол Павле и која је имала ауторитет апостолске катедре). Следи осврт на термин *презвитер* (потпоглавље *Πρεσβύτερος*, 60–62) и питања ко су били презвитери и који су били критеријуми за њихов избор. У контексту претходних разматрања, аутор затим пише о *консолидацији њоретика у Коринћу* (62–69) и окончању процеса фиксирања институционалних структура, закључивши да је процес институционализације *инхерентан друштвеној интеракцији*.

У петом поглављу (стр. 70–74) аутор поставља питање *улоге конфликта у истраживању еклисијалног њоретика*. Конфликт по себи, као феномен који *није инстурисан Духом љубави, већ духом њаршикуларности и себичних интереса*, не може се сматрати за нешто добро, иако понекад може имати покоју конструктивну последицу, као што је то у случају овог коринтског конфликта била консолидација црквеног поретка.

У Првој Климентовој посланици Коринћанима по први пут срећемо експлицитно формулисано учење о апостолском прејемству. Шесто поглавље књиге о којој го-

воримо посвећено је овој теми (стр. 75–85). Теорија о апостолском прејемству се у Посланици појављује у рудиментарном облику. Наиме, каже се да је *Христос послан од Бога (Оца), а апостоли су постали благовесници нама од Господа Исуса Христа*. Узимајући у обзир контекст настанка Посланице, овде није реч о Климентовом уобличеном разумевању модела наслеђивања служења, већ о жељи да укаже на божанско порекло поретка у Коринтској цркви. *Апостолско прејемство за Климентиа не представља реалност која се превасходно односи на сукцесију индивидуа која припом не подразумева консензус целокупне заједнице*, закључује проф. Јовановић. На овом месту прави и занимљиву паралелу са ставовима Св. Игнатија Антиохијског по овом питању.

У циљу успешније аргументације и боље илустрације кључних тема Посланице (слога, мир, потчињавање), Климент је користио примере из космологије, друштвено-политичког живота, старозаветне богослужбене праксе... Анализом ових тема проф. Јовановић се бави у седмом поглављу своје књиге (стр. 86–99). Уз то, скреће пажњу и на могућност да је оваква Климентова аргументација инспирисана и стоичком мишљу, што омогућава успешнију рецепцију његових идеја од стране адресата којима је оваква мисао била блиска.

Затим аутор поставља важно питање – да ли теологија и аргумен-

тација која образлаже значај еклисијалних структура, какву налазимо код Климента, има само *унушаричквени значај или има и ширу друштвену релевантност*? Овом питању посвећено је осмо поглавље књиге „Сигурни пут вере“ које носи назив *Друштвено-политичка релевантност посланице* (стр. 100–122). Још једном се истиче условљеност списка друштвеним контекстом и то да се при теолошким истраживањима не смеју заобићи социолошки фактори, у овом случају то су, између осталих, антички кодекси *частии и срамоте*, или феномен остракизма (тако Климент саветује побуњеницима добровољни егзил). Следи анализа неколико појмова из Посланице који су преузети из секуларног речника (*πολίτευμα, στάσις, ὁμόνοια* итд.) уз поређење њихове употребе код Климента и других античких аутора (Плутарха, Диона Хризостома итд.).

Ова студија о Првој посланици Коринћанима Св. Климента Римског употпуњена је поглављем *Савремена реторика и разрешење конфликтиа у Коринћу* (стр. 123–143), јер се ова посланица успешније тумачи уколико се доведе у везу са *античком реториком*, нарочито *делиберативном*. Најпре нам аутор излаже основне карактеристике ове врсте реторике, уз закључак да су њене особине у раном хришћанству препознате као *компаративне са хришћанским еџосом и мисијом, те је стога заузела значајно место у ранохришћанској омилитици и еџисто-*

лографији. Иако су писмо и беседа два различита жанра, ипак није неумесно Климентово писмо повезати са реторским жанром јер је настало у усменој култури, те се рецепција текста одвијала у амбијенту *аудитивног перформанса*. Након овог закључка, проф. Јовановић разматра стилске захвате којима је писац Климентове посланице *оследио утицај на аудијоријум* (стр. 129–133). Савет који Климент даје Коринћанима је нешто много комплексније од оног што ми данас под тим појмом подразумевамо, ради се о теолошки деликатно упућеној молби која реципијенте доводи до закључка какве су егзистенцијалне последице кризе и колико је неопходно одржати мир, слог и поредак.

Закључно поглавље (стр. 144–147) износи кратко подсећање на најбитније тезе овог рада. Још једном се подсећамо, између осталог,

зашто је Св. Климент Римски побуну против црквених старешина сматрао опасном по унутарцрквени поредак, али и зашто је она могла да буде опасна и са друштвено-политичке тачке гледишта, те због чега толико инсистира на очувању институцијалне стабилности.

Књига „*Сијурни џуџ вере*“: *Разрешење конфликта у Климентовој Првој Посланици Коринћанима* пружа занимљиве увиде корисне за сваког читаоца ове посланице и неопходне уколико се бавимо истраживањем овог, најзначајнијег хришћанског списа првог века ван канона Новог Завета.

Драгана Ракић
(draganagr97@gmail.com)

Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду

□

Christoph Dohmen / Günter Stemberger, *Hermeneutik der Jüdischen Bibel und des Alten Testaments*

Kohlhammer Studienbücher Theologie, Band 1,2

Stuttgart: W. Kohlhammer, 2019, 2., überarbeitete Auflage

241 S., 23 cm

ISBN: 978-3-17-036142-3

Прошло је 20 година од када се појавило прво издање књиге о којој је реч. Она је тада предста-

вљала јединствен покушај „дупле херменеутике“ („Doppelhermeneutik“), односно паралелног и ин-